

RAZVOJ SOCIJALNE PEDAGOGIJE KAO AKADEMSKE DISCIPLINE¹

Juha Hämäläinen

University of Kuopio

Department of social sciences

Finland

UVOD

Kocept socijalne pedagogije koristi se u različitim kontekstima i s različitim značenjem:

- kao tradicionalni način mišljenja i djelovanja u situacijama kad se kombiniraju socijalni i pedagoški pristupi,
- kao područje profesionalnog djelovanja koje se razvilo iz tih tradicionalnih načina mišljenja i djelovanja,
- kao znanstvena grana unutar socijalnih i pedagoških znanosti,
- kao samostalna akademska disciplina.

Ti različiti konteksti u kojima se koristi koncept socijalne pedagogije najčešće su međusobno povezani iako postoje interpretacije po kojima se oni međusobno isključuju. Cilj mog izlaganja u ovom radu je predstaviti socijalnu pedagogiju kao akademsku disciplinu i značenje te akademske discipline za razvoj socijalnopedagoških aktivnosti u društvu.

Činjenica da postoje različiti konteksti u kojima se primjenjuje uvijek zakomplicira razumijevanje nekog koncepta. Generalno govoreći, pod socijalnom pedagogijom se podrazumijeva način djelovanja u smjeru socijalnih i pedagoških zamisli, posebice preveniranja i olakšavanja socijalnih i moralnih nevolja te pomaganja ljudima koji su pod pritiskom socijalnih problema i to unutar okvira pedagoškog pristupa, metoda i strategija. U stvari, u konceptu socijalne pedagogije utemeljena su dva tradicionalna smjera: smjer praktičnog djelovanja i smjer teorijskog raspravljanja, to jest, smjer profesionalne utemeljenosti i smjer znanstvene utemelje-

nosti. Ta dva smjera međusobno su povezana iako imaju različita obilježja. Socijalna pedagogija kao akademska disciplina nastaje iz smjera teorijskog promišljanja, ali nije neovisna od praktičnog djelovanja i profesionalnog razvoja.

Razvoj socijalne pedagogije kao profesije ovisi o razvoju socijalne pedagogije kao akademske discipline. Razvoj socijalne pedagogije kao akademske discipline uključuje znanstvenu raspravu o ontološkim, epidemiološkim i aksiološkim temeljima znanstvenih istraživanja i teorijskog utemeljenja socijalne pedagogije kao i tumačenja njenih veza i odnosa s drugim znanstvenim disciplinama. Jedan od najbitnijih momenata pri tome je definiranje obilježja socijalnopedagoškog mišljenja i djelovanja.

SOCIJALNA PEDAGOGIJA KAO AKADEMSKA DISCIPLINA

Opisivanje socijalne pedagogije kao akademske discipline zahtijeva sustavno razmatranje pitanja kojima se socijalna pedagogija bavi. To nas vodi do opisivanja područja i konceptata koji su značajni u teoriji socijalne pedagogije.

Socijalnu pedagogiju nije lako definirati kao samostalan studijski smjer. Uobičajeno je tvrditi da se radi o multidisciplinarnom području utemeljenom na teorijama iz različitih znanstvenih područja kao da ne postoji vlastita socijalnopedagoška teorijska baza. Tako se spominje da socijalna pedagogija primjenjuje i integrira sociološke, socijalnopsihološke, psihološke i druge teorije u svrhu ostvarenja vlastite funkcije (Hamalainen, 1989, Ericsson and Markstrom, 2000). Socijalna pedagogija kao akademska disciplina teško može opstati na takvim postavkama.

¹ Ovaj rad je predstavljen na Simpoziju "Perspektive i teorija socijalne pedagogije" na Sveučilištu u Stockholmu u ožujku 2001. godine, a preveden je uz dozvolu autora.

Ponekad se neki tip akcija, strategija ili metoda ističe kao osnovni sadržaj socijalne pedagogije. Pa iako je ispravno reći da su neki metodički pristupi suština socijalnopedagoške prakse, socijalna pedagogija kao disciplina nije utemeljena na praktičnim metodama. Umjesto toga treba isticati određeni način razmišljanja. Izbor metoda rada i profesionalnog stila postupanja su posljedice određenog pristupa i načina razmišljanja, a ne obratno.

S tim u vezi logično je razmotriti obilježja socijalnopedagoške prakse i metoda koje se u njoj koriste. Po mom razumijevanju tri glavna elementa socijalnopedagoške prakse su kreativan radni stil, usmjerenost na zajednicu i usmjerenost na iskustvo. Međutim, socijalna pedagogija kao disciplina nije svedena samo na to. Kao disciplina socijalna pedagogija je odraz načina razmišljanja. Sadržaj i struktura te discipline utemeljeni su prije na teoriji nego na praksi, iako je u socijalnoj pedagogiji ispravno naglašavati povezanost teorije i prakse, to jest, povezanost mišljenja i djelovanja. Ali razvoj socijalne pedagogije kao akademske discipline ne događa se temeljem razvoja metoda nego temeljem razvoja teorije.

Da bi bila samostalna disciplina socijalna pedagogija mora biti utemeljena na vlastitim pitanjima, to jest na pitanjima koja su različita od onih koja dolaze iz drugih disciplina. Naravno, može koristiti teorije razvijene u drugim disciplinama, ali vlastita pitanja vode k stvaranju vlastitih teorija. Stoga se socijalna pedagogija kao disciplina razvija na temelju vlastitih pitanja i teorija.

Tijekom godina sve je više različitih tumačenja o početnoj točki razvoja, okviru razvoja, zadacima i sadržaju socijalne pedagogije. Ipak se temeljem analize povijesti njenog razvoja mogu pronaći neka zajednička obilježja socijalnopedagoškog mišljenja i djelovanja. Postojanje socijalnopedagoškog mišljenja i djelovanja je stvarnost. Ideja socijalne pedagogije razvijala se kroz teorijska razmatranja i njen se razvoj može pratiti praćenjem tog procesa. Socijalna pedagogija kao znanstvena disciplina razvijala se kao dio socijalnopedagoške misli i djelovanja. Sustavno je pratila osnove socijalnopedagoške teorije, fokus znanstvenih istraživanja, način formuliranja novih spoznaja i mogućnosti njihove primjene u socijalnopedagoškoj informaciji i praksi.

Teorijska ishodišta socijalne pedagogije definirana su temeljem različitih filozofskih i teorijskih obrazaca mišljenja (vidjeti Schmidt, 1981, Wollenweber, 1983). U mnogim je razmatranjima socijalna pedagogija predstavljena kao praktična znanost u kojoj se provjeravaju ne samo uzroci i mehanizmi porijekla socijalnih problema, pojavni oblici i učinci njihova djelovanja, nego se postavljaju i pitanja što se može i treba učiniti s tim problemima iz pedagoške perspektive. Razvijaju se pedagoške forme, programi, akcije, strategije i aktivnosti u smjeru rješenja tih problema. Ona socijalnopedagoška is-

traživanja i teorija koja se odnose na praktičnu i društvenu realnost jesu, ili bi trebala biti, analitička i kritička.

Korijeni povijesti socijalne pedagogije su u onom razdoblju zapadne filozofije koje se može nazvati duhovnim slomom srednjovjekovnog pristupa što je popustio pred modernim vremenima i nastojanjima da se osnaži čovječanstvo u preveniranju socijalnog zla. To više nije bio fatalistički koncept svijeta. Naglašava se vlastita aktivnost čovječanstva i novi obrasci mišljenja. Zahvaljujućim tim promjenama u rješavanju problema deprivacije i promoviranju dobrobiti i skrbi, uvedene su političke i pedagoške strategije. Kao sastavni dio obrazovnih programa uvedene su dvije komplementarne strategije koje se u različitim varijantama koriste još i danas. Politička strategija je bila usmjerena na vanjsku reformu društva te je pridonosila osmišljavanju zakona, administracije, ekonomskih mjera i strukture društva. Pedagoška strategija bila je usmjerena na unutarnju reformu društva temeljem obrazovanja.

Sa stajališta socijalne historije najraniji razvoj socijalno pedagoške misli i djelovanja bio je povezan sa socijalnom revolucijom uzrokovanom ranom industrijalizacijom i urbanizacijom. Kao rezultat toga ranija klasna struktura društva nestaje, a tradicionalna socijalizacija slabi, skrb za obitelj i blisko susjedstvo narušena je, a djeca, mladi i druge osobe u stanju potrebe često bivaju ostavljeni bez ikakve skrbi. Društvo koje se ubrzano industrijalizira, uz nove političke programe i različite pedagoške aktivnosti, počinje se suočavati i rješavati i te nove socijalne nedaće.

Osnovni preduvjet za razvoj socijalne pedagogije kao discipline je razjašnjavanje teorijske podloge osnovnih pitanja discipline. S druge strane, raspravljanje o pravim pitanjima stvara uvjete za razvoj socijalne pedagogije kao discipline. Tako je razvoj socijalne pedagogije kao discipline utemeljen na na analizi sadržaja samog koncepta socijalne pedagogije.

OBILJEŽJA TEMELJNIH PITANJA

Kojim se pitanjima socijalna pedagogija bavi i koje ju područje zanima? Što je tu suština? Odgovor se može dobiti slijedom povijesnog razvoja socijalnopedagoške misli i djelovanja sve do danas i opisujući njihov fokus i sadržaj. Naime, socijalnopedagoška ideja može se razumjeti samo temeljem njene povijesne analize.

Poznato je da se koncept socijalne pedagogije koristio već 1840-ih godina u Njemačkoj, gdje je i diskusija o teoriji socijalne pedagogije najjača i najraznovrsnija. Ne postoji usuglašenost oko definicije socijalne pedagogije. Umjesto toga pitanje "što je socijalna pedagogija" jest centralno pitanje u ovom području. Na to pitanje različito odgovaraju teore-

tičari koji pripadaju različitim filozofskim školama. Tako problemi socijalne pedagogije započinju već u njenom koceptu.

Sam koncept socijalne pedagogije nije tako jasan kao neki drugi, pedagoškom području pripadajući koncepti (primjerice školska pedagogija, muzička pedagogija i sl.). Paradoksalno, ali to je bilo vrlo plodonosno za razvoj socijalne pedagogije kao discipline koja se od samog početka bori za svoju teorijsku utemeljenost (vidjeti Rauschenbach, 1991,1). Međutim, još uvijek postoje različita razumijevanja socijalne pedagogije utemeljena na različitim konceptima razumijevanja čovjeka i društva, filozofije povijesti, znanstvenih škola, moralnih teorija, političkih doktrina i ideoloških pokreta. Interpretacija i razumijevanje su uvijek povezana i s razvojem socijalne pedagogije u nacionalnim okvirima (Hämäläinen i Kurki, 1997).

Osnovni sadržaj socijalne pedagogije kao teorijskog koncepta interpretira se iz tri različita polazišta:

- kao edukacijska teorija i znanost koja pažnju posvećuje povezanosti i uzajamnosti društva, odgoja i obrazovanja, to jest, načina razmišljanja o društvenim preduvjetima odgoja i obrazovanja i načina na koji se ističe važnost odgoja i obrazovanja za razvoj društva;
- kao teorija i praksa javnog društvenog odgoja i obrazovanja, to jest, kao odgojno-obrazovno promišljanje i djelovanje u kojem je naglašena važnost društvene zajednice za razvoj pojedinca;
- kao teorija i praksa socijalne pedagogije u smislu preveniranja i ublažavanja socijalnih problema, to jest, u području djelovanja prema pojedincima u situacijama moralnih i socijalnih nedaća, problema i isključenosti.

Te se interpretacije međusobno ne isključuju, ali postoje različite varijacije u detaljima što je posljedica različite teorijske utemeljenosti.

Teorijski okvir socijalne pedagogije također direktno izvire iz etičke i antropološke doktrine. Primjerice, "socijalno humanistička perspektiva" spominje se kao filozofska podloga te discipline (Blomdahl Frej, 1998). To tumačenje smještava temeljna pitanja socijalne pedagogije u sferu etičkih i antropoloških tema. Bez sumnje, socijalno pedagoška teorija tjesno je povezana s filozofijom morala i etikom. Posljednjih godina pojavljuje se i biva popularan među teoretičarima socijalne pedagogije i socijalne skrbi koncept "svakodnevnog života" (Thiersh, 1986; Kihlstrom, 1998; Nyqvist Cech, 1998).

Suština socijalne pedagogije određena je definiranjem ključnih pitanja i konceptata na kojima počiva socijalnopedagoška teorija, istraživanja i studij. Oni tvore suštinu poučavanja i istraživanja u tom području. Na taj način pitanja teorije, sadržaja i koncepta socijalne pedagogije imaju konkretnog

odraza u visokoškolskim institucijama pokazujući što je bitno u teoriji, istraživanju i obrazovanju.

Povijesno gledano, socijalnopedagoška misao i djelovanje imaju svoje ishodište u nastojanju da se pridonesu pojedinačnoj socijalnoj integraciji i usprotivi socijalnoj izolaciji i odbacivanju. Jasno je da se socijalna pedagogija i dalje nastavlja baviti tim temama. Polazeći iz tog ishodišta socijalno pedagoška misao i djelatnost pridonosi razvoju socijalnog identiteta, socijalne subjektivnosti, socijalne osposobljenosti za akciju, participaciju i životno vođenje pojedinaca kojima prijete mogućnost socijalnog isključivanja. Stoga socijalna pedagogija na neki način mora biti građena i na tim konceptima.

Cilj socijalne pedagogije određuje se na različite načine. Ovisno o socijalnim i teorijskim konceptima. Slijede neki primjeri:

- Prema Andersu Gustavsson, švedskom autoru, socijalnopedagoška istraživanja ciljaju prema rasvjetljavanju napetosti između socijalizacije i individualizacije, to jest, na relacije između pojedinca i društva. On smatra da je suština pedagogije s jedne strane usmjerena na odgoj pojedinca i njegove socijalne veze i odnose, a s druge strane pedagogija je usmjerena na socijalni rad (Gustavsson, 1998).
- Bent Madsen, danski autor, smatra da socijalna pedagogija cilja prema pitanju socijalne integracije pojedinca u društvo, odnosno specifičnije, integraciju pojedinaca s problemima, koristeći pedagoške akcije i funkcije. On smatra da je po tome različita od opće pedagogije koja se usmjerava prema općoj socijalizaciji i obrazovanju (Madsen, 1996):
- Michael Winkler, njemački autor, smatra da je cilj socijalne pedagogije strukturiranje pojedinačne subjektivnosti i njegovih pedagoških i socijalnih uvjeta, a posebice bavljenje s narastajućim problemima i nedostacima pri izgradnji te subjektivnosti kao i pedagoškim aktivnostima koje je potrebno poduzimati kako bi se nadvalado te probleme i nedostatke (Winkler, 1988).
- Lothar Bohnische, njemački autor, govori o pomaganju pri suočavanju s životnim nedaćama u različitim životnim fazama (Bohnisch, 1997), a Claus Muhlfeld, također njemački autor, govori da su najvažnija od svih pitanja u socijalnoj pedagogiji pitanja koja se odnose na pojedinačne potencijale da ude u interakciju i integrira se u društvo, da se nosi sa životom, samoaktualizacija te izgradnja "ja" i "mi" identiteta (Muhlfeld, 1995).

Općenito govoreći, socijalnopedagoški interes usmjeren je na probleme koji nastaju u odnosu pojedinca i društva. S pedagoškog motrišta njen cilj može pripadati različitim konceptima.

UNUTARNJA STRUKTURA SOCIJALNE PEDAGOGIJE

Tvrđi se da prave znanstvene discipline imaju svoje vlastito područje istraživanja i vlastite istraživačke metode. Međutim, to može voditi do problema. Prema primjeru koji daje Thomas Rauschenbach, drvo može biti predmet proučavanja u različitim znanstvenim disciplinama koje mu pristupaju s različitim točki gledišta (Rauschenbach, 1999). Očito je da postoje i zajedničke znanstveno-istraživačke metode unutar različitih znanstvenih područja, a također i zajednički teorijski koncepti. Tako se suština socijalne pedagogije kao znanstvene discipline ne može vidjeti i utvrditi samo analiziranjem njenih zadataka i metoda. Mnogo je značajnije upitati se koja su temeljna pitanja socijalne pedagogije.

Svaka znanstvena disciplina ima svoju unutarnju strukturu, a disciplina je podijeljena u subdiscipline. Primjerice, filozofija se uobičajeno dijeli u dva glavna područja: teorijsko i praktično. Ona se dalje dijele u grane prema različitim kriterijima. Primjerice, teorijska filozofija se uobičajeno dijeli u metafiziku, epistemologiju i logiku, a praktična filozofija tradicionalno uključuje etiku i estetiku. Uz to postoje i brojne "subfilozofije": filozofija povijesti, filozofija znanosti, filozofija obrazovanja, socijalna filozofija, filozofija prava, politička filozofija, filozofija tehnologije i td. Također i druge znanosti kao što su fizika, biologija, matematika, teologija, lingvistika, sociologija i psihologija imaju svoju vlastitu unutarnju strukturu.

Kako se može opisati unutarnja struktura socijalne pedagogije? Koje su glavne znanstvene grane? Na temelju kojih kriterija je moguće sistematizirati sadržaj socijalne pedagogije? Kako se unutar socijalne pedagogije može konstruirati program akademskog obrazovanja? Bez strukturiranja sadržaja neke discipline nemoguće ju je izučavati i poučavati. Naravno, unutarnje strukturiranje neke discipline tjesno je povezano s njenim temeljnim pitanjima i konceptima.

Na Sveučilištu Kuopio mi smo podjelili diplomski studij socijalne pedagogije u pet grana prema teorijskom konceptu socijalnopedagoškog promišljanja i djelovanja:

1. Povijest socijalne pedagogije (kao dio kolegija "Uvod u socijalnu pedagogiju" unutar kojeg se također diskutiraju osnovni koncepti discipline)
2. Socijalne teorije u socijalnoj pedagogiji
3. Antropologija i etika socijalne pedagogije
4. Filozofija znanstvenih disciplina povezanih sa socijalnom pedagogijom
5. Praktična primjena socijalne pedagogije (uključujući područja djelovanja, institucije, metode i principe socijalnopedagoškog rada, skupine klijenata i problematska područja).

Unutar tih područja moguće je analizirati sadržaj socijalne pedagogije iz različitih teorijskih motrišta koja nude druge društvene znanosti, povijest razvoja socijalne ideje, filozofija antropologije i filozofija znanosti.

U podjeli discipline na znanstvene grane unutar socijalne pedagogije početna točka može biti praktična primjena koja može uključivati područja primjene, tipove institucija, tipovi klijenata, metode rada i sl. Na temelju problemskih područja, sadržaj socijalne pedagogije može biti analiziran temeljem klasifikacije socijalnih problema. Primjerice, siromaštvo, odstupajuća ponašanja i bespomoćnost (Sipila, 1979). Na temelju razlikovanja institucija u kojima se odvija socijalnopedagoška aktivnost, podjela može uključivati predškolske ustanove, škole, centre za mlade, centre za obitelji, dječje domove, bolnice i domove za stare. Ponekad se koncept socijalne pedagogije definira upravo preko sustava institucija (vidi Mollenhauer, 1991). Općenito, socijalnopedagoška praksa može se klasificirati na radna područja u skladu s različitim kriterijima.

Možemo razmišljati i o tome da postoji opća teorija socijalne pedagogije koja se bavi temeljnim pitanjima struke i koja je formulirana temeljem osnovnog koncepta znanstvene discipline. Prema tom načinu razmišljanja sve subteorije su u stvari primjena opće teorije u različitim kontekstima, primjerice, na području predškolskog odgoja, tretmana ovisnika, pomoći nezaposlenima, edukaciji roditelja, skrbi o osobama treće životne dobi, radu s psihijatrijskim bolesnicima, skrbi o djeci, prevenciji poremećaja u ponašanju na ulici i sl. To znači da u svim tim kontekstima socijalnopedagoške aktivnosti počivaju na istim teorijskim idejama, primjerice: osnaživanju pojedinaca da se uključe u zajednicu, da razviju svoju individualnost i da ju iskažu, da se osnaže za rješavanje vlastitih problema.

Također možemo misliti da ne postoji opća, osnovna socijalnopedagoška teorija nego da postoji skup malih teorija, praktičnih strategija i metoda. U tom slučaju raste značenje i mogućnost korištenja teorija koje su nastale izvan socijalnopedagoške discipline. Time postaje upitno može li se socijalna pedagogija smatrati samosvojom znanstvenom disciplinom.

ODNOS SOCIJALNE PEDAGOGIJE PREMA DRUGIM DISCIPLINAMA

U odnosu prema drugim disciplinama socijalna pedagogija se smatra ili subdisciplinom edukacijskih znanosti (prema Thiersch i Rauschenbach, 1987) ili samostalnom disciplinom unutar skupine društvenih znanosti (prema Hamalainen, 1999). Kad ju se vidi kao subdisciplinu edukacijskih znanosti njen temeljni koncept dominantno se oslanja na opću pedagošku teoriju (vidjeti: Madsen, 1996, Winkler,

1988). Kad ju se vidi kao samostalnu disciplinu unutar društvenih znanosti njena su temeljna pitanja komplementarna s temeljenim pitanjima tih znanosti (Hamalainen, 1999). U oba slučaja socijalna pedagogija je videna kao dio oba diskursa - socijalnog i pedagoškog.

Unutar tradicionalne njemačke socijalne pedagogije staro je pitanje odnosa prema socijalnom radu. To se pitanje može razumjeti jedino u svjetlu razvoja socijalnih profesija i institucija u Njemačkoj. Kao teorijski problem to potječe od poistovjećivanja tih koncepata, odnosno razumijevanjem da su to paralelni koncepti. Kao rezultat različitih interpretacija odnosa između socijalne pedagogije i socijalnog rada u njemačku tradiciju su ugrađena i različita razumijevanja, od onog da su to identični koncepti, do onog da su zasebne discipline međusobno povezane (vidjeti: Muhlum, 1989; Merten, 1998). Zajedništvo socijalne pedagogije i socijalne skrbi naglašava se i u drugim zemljama, primjerice u Švedskoj (vidjeti: Gustavsson, 1998; Blomdahl Frej, 1998).

Moguće je analizirati odnos socijalne pedagogije prema drugim disciplinama kroz analizu odnosa socijalne pedagogije i socijalnog rada. Uvažavanjem socijalne pedagogije kao discipline unutar skupine društvenih znanosti može ju se smatrati dijelom koji pridonosi stvaranju korpusa socijalnog znanja, koje je temelj i socijalnom radu. U skupini socijalnih znanost discipline kao što su sociologija i socijalna psihologija nude saznanja o tome što su socijalni fenomeni, a socijalna filozofija sa svog stajališta predstavlja meta znanstvenu razinu kroz bavljenje etičkim principima i vrijednostima društvenog života. U tom smislu socijalna pedagogija i socijalna politika mogu biti definirane kao praktične ili akcijske znanosti. One ne samo da opisuju, interpretiraju i objašnjavaju socijalne fenomene nego se bave i pitanjem djelovanja.

Praktične znanosti neodvojivo su vezane za koncept i pitanja filozofske antropologije. Tako se ne izbjegava diskusija o vrijednostima i etičkim principima djelovanja. U socijalnoj pedagogiji kao i u socijalnoj politici analiza ciljeva i stvarnih uvjeta za djelovanje, odnosno socijalnu akciju, igra vrlo značajnu ulogu. Te dvije praktične socijalne znanosti kombiniraju razinu meta analize i koncepta socijalne filozofije sa stvarnim saznanjima dobivenim na razini analize stvarnih fenomena. Na taj način socijalna pedagogija i socijalna politika kreiraju teorijski okvir za sve profesionalne djelatnosti koje se bave istim pitanjima.

Prema Herman Nohl, pedagogija i politika su kao udisaj i izdisaj - međusobno komplementarne. Dok političari ciljaju prema promicanju dobrobiti kroz utjecanje na zakonodavstvo, strukture i institucije društva, dotle su pedagozi usmjereni prema promicanju dobrobiti razvijajući društvo iznutra,

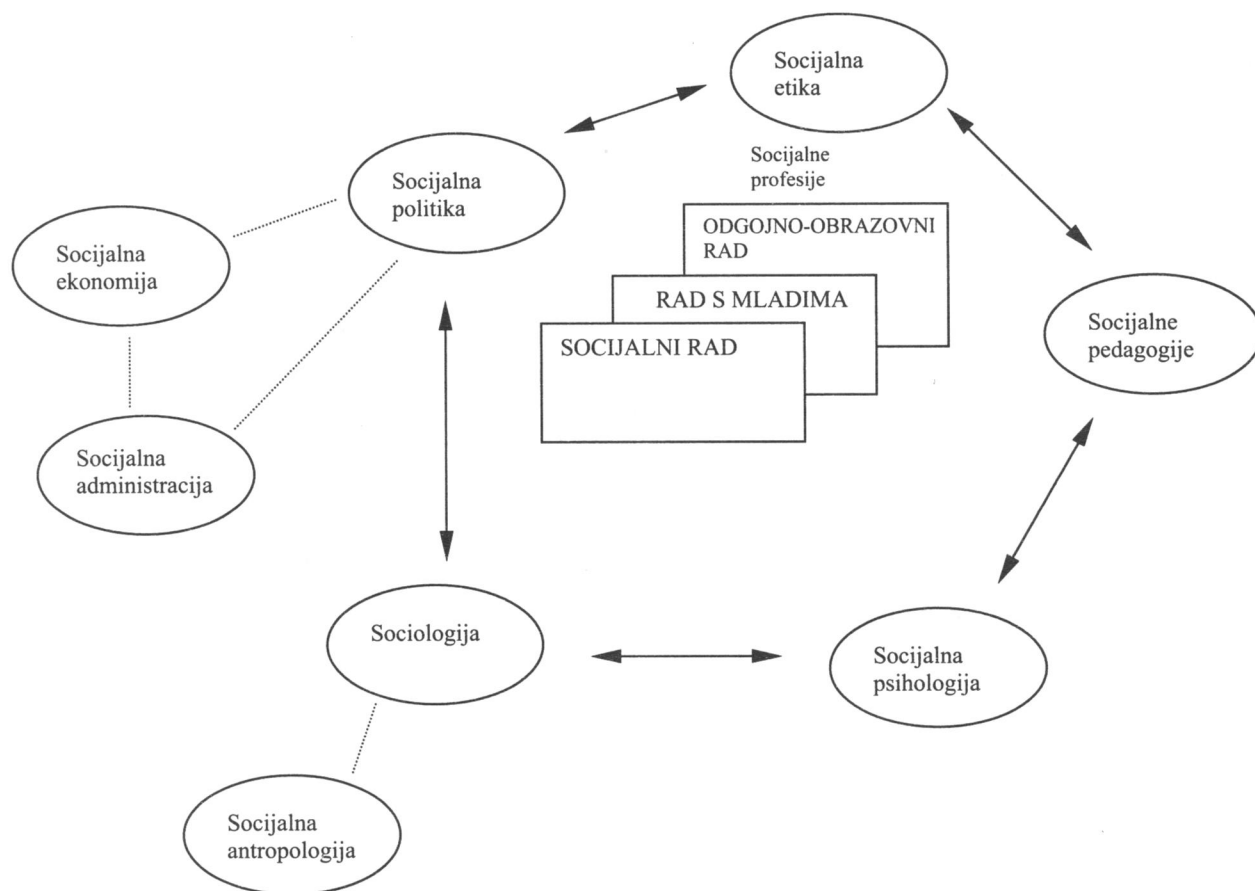
kroz utjecanje na ljude i kulturu. Obadvije strategije - politička i pedagoška - potrebne su za promicanje dobrobiti i zaštite. To je bilo jasno čak i u doba stare Grčke kad su stari filozofi promišljali etičke, pedagoške i političke teme kao cjelinu. U doba prosvjetiteljstva, tijekom osamnaestog stoljeća, obje strategije, pedagoške i političke su se razvijale u svrhu razvoja demokracije i socijalnih reformi.

Izvori socijalnopedagoškog promišljanja i djelovanja nalaze se u tim tradicijama. Oni najavljuju promjenljivost društvene stvarnosti. Razvoj socijalne pedagogije kao discipline i to uvažava. U socijalnom radu, ali i u drugim pomažućim profesijama, može se slijediti jedan smjer, što znači da se može nuditi uski koncept razvoja čovjeka i društva. Kao što Paulo Freire kaže: politička revolucija bez humanizacije koja počiva na edukativnim aktivnostima vodi ka nehumanom društvu. Mi također smatramo da je samo obrazovanje bez političkih akcija i aktivnosti nedovoljno.

To znači da se oboje, socijalna politika i socijalna pedagogija moraju poučavati i studirati - zajedno s drugim društvenim disciplinama u okviru studija socijalnog rada. Ali, socijalna politika i socijalna pedagogija nisu samo discipline socijalnog rada. Te su discipline od pomoći i drugim profesijama koje se bave ljudima u stanju socijalnih i moralnih kriza. To znači da i druge profesije uz socijalne radnike, primjerice učitelji, odgojitelji, medicinske sestre, psiholozi, liječnici - mogu u okviru svog obrazovanja izučavati socijalnu pedagogiju. To ne isključuje mogućnost postojanja skupine profesionalca u okviru "socijalnih" profesija" koja će se zvati socijalni pedagozi (slika 1).

Iako je socijalna pedagogija povezana s filozofijom morala, etikom i socijalnim teorijama ona kao predmet svog izučavanja ima i informacije i teorije iz područja opće pedagogije (vidi Winkler, 1988; Madsen, 1993; Gustavsson, 1998). Socijalna pedagogija djelomice ima istovjetna polazišta sa socijalnom filozofijom, sociologijom, socijalnom psihologijom, socijalnom politikom i drugim socijalnim znanostima. Zajednički interes nije samo u znanstvenoj metodologiji nego i u sadržaju tih disciplina. Socijalna pedagogija pridonosi korpusu socijalnih znanosti kroz postavljanje svojih vlastitih pitanja, to jest pedagoških pitanja. Kao znanost i kao akademska disciplina socijalna pedagogija smještena je između pedagoških i socijalnih znanosti.

U trodimenzionalnom prostoru bilo bi puno lakše predstaviti međusobnu povezanost različitih socijalnih znanosti. Primjerice, sociologija i socijalna psihologija tradicionalno imaju puno zajedničkih sadržaja sa socijalnom filozofijom, ali se također bave i empirijskim istraživanjima u svrhu boljeg razumijevanja društvenih fenomena. Socijalna politika i socijalna pedagogija kao praktične znanosti nužno rade s pitanjima "je li" i "treba li"

Slika 1: Položaj socijalne pedagogije unutar spoznajnih temelja različitih profesija (prema Hamalainen, 1999, 96).

dok se bave svrhom i ciljevima socijalnih akcija. Na taj način one spajaju diskusiju o pitanjima društvenih vrijednosti i etike s moralnim principima i poznavanjem društvene stvarnosti temeljem empirijskih istraživanja.

RAZVOJ SOCIJALNE PEDAGOGIJE KAO ZNANOSTI

Zbog toga što postoji mnogo različitih tumačenja socijalne pedagogije vrlo je teško definirati položaj socijalne pedagogije u sustavu znanosti. Tijekom vremena u diskusiji o konceptu socijalnopedagoške misli i djelovanja, zadataka, ciljeva i sadržaja socijalne pedagogije kao djelatnosti i znanosti iskristalizirala su se različita tumačenja. U pozadini tih tumačenja stoji različitost u načinu promišljanja socijalnih pitanja, različite teorije, politički interesi i ideologije. Socijalnopedagoška misao i akcija razvijale su se kroz konfliktne situacije uvjetovane razlikama u očekivanjima i interesima, a to ima velikog utjecaja na određenje socijalne pedagogije i njenu poziciju među drugim znanostima.

Razvoj socijalne pedagogije kao djelatnog sustava zahtijeva dovoljnu količinu znanstvenih is-

traživanja. Temeljna teorija mora biti potpuno jasna kako bi se zadovoljili preduvjeti znanstvenog istraživanja. Jasnoća temeljne teorije znači sustavno određenje okvira socijalne pedagogije, definiranje temeljnih pitanja i zadataka znanstvenih istraživanja te načina dolaska do novih spoznaja.

Razvoj socijalne pedagogije slijedi iz napora da se teorijski utemelje pedagoške aktivnosti kojima je cilj preveniranje i ublažavanje problema. Stvaranje i uobličavanje socijalnopedagoških spoznaja od samog se početka susreće s poteškoćama na relaciji teorija-praksa, mišljenje-djelovanje, ideali-stvarnost. Kao što je rečeno, od samog početka postoji mnogo različitih razumijevanja socijalne pedagogije kao znanosti, djelatnosti i akademske discipline. Ta su razumijevanja ovisila o konceptu razumijevanja pojedinca, društva, znanosti, ideja i ideologija, društvene moći. Stoga razumijevanje stvarnog značenja socijalne pedagogije i dalje ostaje upitno i konfliktno.

S teorijske točke gledišta najznačajnija socijalnopedagoška aktivnost je ona kojom se preveniraju i ublažavaju problemi. Međutim, socijalna pedagogija nije sustav pedagoški usmjerenih metoda. Ona je prije način promišljanja, način preusmjera-

vanja socijalnih problema i pomaganja ljudima koji žive pod pritiskom tih problema. Ona ispituje stvari s točke gledišta pojedinca i njegovog osobnog razvoja i značenja od rođenja pa do odrasle dobi. Pri tome je važno pitanje kako se može pomoći ljudima koji žive u velikom, ali osamljeničkom svijetu, pod teškim i često prezahtjevnim uvjetima, kako ih voditi na način da zadrže pozitivan pristup životu i sačuvaju svoje dostojanstvo, te kako se procesi rasta, razvoja i učenja mogu unaprijediti gledano s aspekta njihovih osobnih, socijalni i životnih potencijala.

U početnoj fazi socijalnopedagoških istraživanja, to jest krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća naglasak se stavljao na racionalnu i filozofsko-antropološku formulaciju saznanja. Šezdesetih godina prošlog stoljeća Nijemci poduzimaju prva empirijska istraživanja i tako stvaraju znanstveno uporište socijalne pedagogije. U to vrijeme ona također postaje i akademska disciplina unutar koje je moguće sveučilišno obrazovanje a sve to stvara tješnje veze s drugim društvenim znanostima (vidjeti: Dewe i Otto, 1996, 117-129; Thiersch, 1992, 22). Govorilo se o stvarnim emancipatornim promjenama u socijalnopedagoškoj misli koja tako postaje orijentirana prema istraživanju stvarnih uvjeta svakodnevnog života i kroz što se stvarala socijalnopedagoška teorija te emancipirala socijalna pedagogija (vidjeti: DieBenbacher i Muller, 1987, 1253-1254; Thiersch i Rauschenbach, 1987, 998-1000).

Metodološki razvoj empirijskih istraživanja u socijalnoj pedagogiji a također i razvoj vlastitih socijalnih, znanstvenih i kulturnih istraživanja u Njemačkoj još traje (vidjeti Rauschenbach i Thole, 1998). Posebna se pažnja poklanja kvaliteti znanstvene metodologije, mogućnostima studije slučaja i biografskim istraživanjima koja mogu voditi ka stvaranju znanstveno relevantnih saznanja (vidjeti: Jakob i Wensierski, 1997). Uz stvaranja novih saznanja temeljem empirijskih istraživanja vodi se kontinuirana diskusija o porijeklu socijalnopedagoške misli i djelovanja i kategoriziranju bazičnih teorijskih koncepata.

Socijalna pedagogija je praktička i funkcionalna znanstvena grana koja istražuje praktične funkcije i rješenja kojima te funkcije vode. Socijalna pedagogija je praktična znanost u svojim istraživanjima usmjerena prema:

- pedagoškim funkcijama čiji je cilj preveniranje ili ublažavanje socijalne isključenosti ili depri-vacije;
- procesima rasta i razvoja koji pojedincu/ljudima omogućavaju uključivanje u zajednicu, socijalni subjektivitet, socijalnu participaciju i nošenje sa životnim situacijama svojstveno članovima zajednice;
- specifičnim problemima koji proizlaze iz dje-

lovanja, suočavanja, nošenja s životnim okolnostima, integracije u društvo i zajednicu s ciljem održavanja standarda kvalitete života.

Socijalna se pedagogija ne može definirati kao znanost na temelju njene praktičnosti, iako ona ima svoje ishodište u praktičnom djelovanju. Problemi povezani s praktičnim profesionalnim djelovanjem imaju značajnog utjecaja na formuliranje temeljnih pitanja struke. Socijalna pedagogija je znanost do onog stupnja do kojeg ostvaruje temeljnu ideju znanosti da smisleno i sustavno prikuplja, studira i organizira informacije u cjelinu (vidjeti: Niiniluoto, 1980, 13-16).

Obično istraživanja imaju dvije vrste funkcija: empirijsku, kao što su promatranja i eksperimentiranja, te racionalnu, kao što su logička objašnjenja i definicije koncepata (vidjeti: Eskola, 1973, 10). Osim toga, jednostavnije se može reći da je znanstveno istraživanje primarno orijentirano ka razvoju teorije ili rješavanju praktičnih problema.

Socijalna pedagogija u temelju je praktično orijentirana znanost jer je usmjerena na iznalaženje rješavanje praktičnih problema. To ne znači da teorijska istraživanja nisu potrebna ili da su od drugorazrednog značenja. Primijenjena istraživanja rješavaju praktične probleme i nakon toga se relativno lako pomiču ka prikupljanju podataka koji omogućavaju konstrukciju teorije i stvaranje koncepata i bez fundamentalnih istraživanja. Da bi izbjegla tu vrstu fragmentacije socijalna pedagogija treba teoriju koja je konstruirana kroz fundamentalna istraživanja u koja mogu biti ugrađena primijenjena istraživanja s ciljem iznalaženja zajedničkog nazivnika.

Kao znanost socijalna pedagogija nema vlastite istraživačke tehnike nego glede prikupljanja podataka koristi iste metode kao i druge društvene znanosti. Osnovne socijalnopedagoške ideje bliske su akcijskom istraživačkom pristupu (vidi: Schmidt, 1981, 275-296). Za formiranje novih socijalnopedagoških spoznaja bitna su na svrhu i procjenu usmjerena pitanja. Uz prikupljanje relevantnih empirijskih podataka za socijalnopedagoške akcije i aktivnosti bitno je definirati vrijednosnu podlogu i ciljeve tih aktivnosti kao i njihovu etičku pozadinu. To socijalnopedagoška istraživanja i formiranje teorije povezuje s filozofskom antropologijom i socijalnom etikom. To je rubno područje između empirijskih informacija i na cilj usmjerenih informacija.

Znanstvena teorija temelji se na konceptima jer se i znanost razvija kroz koncepte. Svaka znanstvena grana ima svoje temeljne koncepte. Rezultat toga je da se osnovna znanstvena pitanja kao i teorija oblikuju oslonom na te koncepte. Osnovna pitanja socijalnopedagoške teorije odnose se na ljudske potencijale i vještine funkcioniranja, izdržljivosti, izgradnje socijalnog identiteta, integriranja u društvo, djeljenja i participiranja u društvu, i to posebice u ugrožavajućim uvjetima. Te ugroze mogu

biti raznolike životne krize, ovisnosti i mentalno zdavstveni problemi, isključenost iz obrazovnog procesa, posla, aktivnosti slobodnog vremena, međuljudskih odnosa, sudjelovanja u društvenom životu, teški odgojni uvjeti za djecu i mlade, kriminal i druga devijantna ponašanja te poteškoće u prevladavanju zahtijeva svakodnevnog života.

Razvoj socijalne pedagogije kao znanosti prije svega zahtijeva definiranje osnovnih teorijskih postavki te diskusiju o vrsti te znanosti kao i njenom porijeklu. Jedino uz pomoć istraživanja znanost se može razvijati i pronalaziti svoje mjesto u sustavu znanstvenih disciplina. Važno je da se socijalna pedagogija razvija kao znanost u odnosu prema drugim znanostima te pratiti kako će unutar tog sustava zauzimati svoje mjesto uprkos činjenici da su granice među znanstvenim granama sve fleksibilnije i do neke mjere čak i nepotrebne.

SOCIJALNOPEDAGOŠKA TEORIJA I PRAKSA

Socijalnopedagoški rad nije ograničen samo na rješavanje problema. Njen je profesionalni zadatak također i održavanje dobrobiti i standarda dobrog života. Temeljem te funkcije socijalna pedagogija dobiva važan sadržaj i postiže značajno mjesto u sustavu preventivnih djelatnosti.

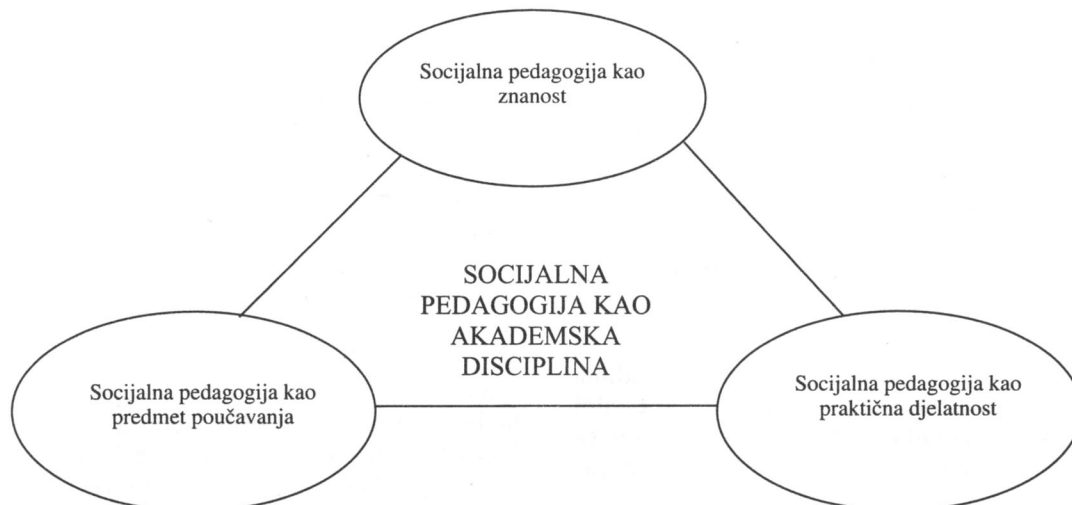
Socijalnopedagoške funkcije mogu se izgradivati na duge staze, ali jedino unutar znanstvenih okvira. Razvoj socijalnopedagoške prakse ovisi o tome govori li se o specifičnom socijalnopedagoškom zanimanju ili o socijalnopedagoškoj misli koja služi kao temelj za različite praktične aktivnosti u drugim socijalnim profesijama. Također ovisi i o tome kako će se socijalna pedagogija razvijati kao znanost i koji će preduvjeti biti potrebni i dovoljni za poduzimanje socijalnopedagoških istraživanja.

S gledišta funkcionalnosti društva socijalna pedagogija je, kao i socijalna politika, heteromorfna. Ona reflektira stupanj i karakteristike razvoja svakog pojedinog društva. Stoga ona može imati mnogo različitih formi i očitovanja u različitim društvima i razdobljima. Međutim, funkcionalna socijalnopedagoška praksa podređena je mjestu i vremenu te razvoju teorije i istraživanja. Također je osjetljiva na ideološke i političke interese u društvu, a odatle se socijalna pedagogija može razvijati kao akademska disciplina koja pridonosi definiranju njenog sadržaja i područja djelovanja, razvoju i određenju temeljnih pitanja i koncepata te razvoju specifičnih metoda proučavanja stvarnosti kroz postavljanje bitnih pitanja, prikupljanje informacija i kreiranje teorija.

Socijalna pedagogija proučava teoriju i praksu socijalnog rada i drugih "socijalnih" profesija. Kao disciplina ona integrira elemente znanstvenosti, obrazovanje i praksu (vidi sliku 2).

I s teorijskog i s praktičnog gledišta značajno je da su socijalnopedagoške diskusije povezane s analizom stanja i uvjeta u društvu (vidi: Winkler, 1995, 183). Primjerice, postojeće postmoderno obrazovanje, informacije koje dolaze kroz medije, predstavljaju stalni izazov socijalnopedagoškim istraživanjima. Problemi integracije i mehanizmi isključivanja su vrlo složeni i na neki se način tiču cijele populacije. To stoga što danas živimo u svijetu u kojem se od ljudi traži da imaju visoko izgrađene profesionalne vještine, sve veću kognitivnu uspješnost, da preuzimaju sve više i više rizika, da su se stalno spremni mijenjati i biti otporni na neizvjesnost.

Općenito, odnos između socijalnopedagoške teorije i prakse, kao i samo koncipiranje socijalne pedagogije, može se promatrati s različitih znanstvenih polazišta. Najznačajnije je pitanje do koje mjere teorija postavlja kriterije i standarde praksi, odnosno do koje mjere pokušava samo razumjeti praksu. Ili, ako se ta hermeneutička tradicija malo

Slika 2: Socijalna pedagogija kao znanstveni, obrazovni i praktički sustav

jasnije iskaže, ona pokušava prodrijeti dublje u praksu i učiniti praktične aktivnosti teorijski zasnovanima. Drugim riječima, to je pitanje što je značajnije, teorija ili praksa, uprkos činjenici što govorimo da se zapravo radi o "cjelini". S praktičnog stajališta bitno je kako se postavljaju ciljevi, definiraju načini rada i ciljne grupe, kako su praktične aktivnosti teorijski utemeljene, na kojim konceptima te kako se gleda na odnos teorije i prakse.

LITERATURA

- Blomdahl Frej, Gunborg 1998: Social omsorg och socialpedagogik. Ett social-humanistiskt perspektiv. In: G. Blomdahl Frey & B. Eriksson (red.) Social omsorg och socialpedagogik. Filosofi - teori - praktik. Lund: Studentlitteratur, 18-33.
- Böhnisch, Lothar 1997: Socialpädagogik der Lebensalter: eine Einführung. Weinheim und München: Juventa.
- Dewe, Bernd & Otto, Hans-Uwe 1996: Zugänge zur Sozialpädagogik. Reflexive Wissenschaftstheorie und kognitive Identität, Weinheim und München: Juventa Verlag.
- Dießenbacher, Hartmut & Müller, Albrecht 1987: Wissenschaftstheorie und Sozialpädagogik. In: Hanns Eyferth & Hans-Uwe Otto & Hans Thiersch (Hrsg.) Handbuch zur Sozialarbeit/Sozialpädagogik. Eine systematische Darstellung für Wissenschaft, Studium und Praxis. Neuwied und Darmstadt: Luchterhand, 1251-1262.
- Eriksson, Lisbeth & Markström, Ann-Marie 2000: Den svårfångade socialpedagogiken. Lund: Studentlitteratur.
- Eskola, Antti 1973: Sosiologian tutkimusmenetelmä I. 4 uud. p. Porvoo: WSOY.
- Gustavsson, Anders 1998: Aktuell socialpedagogisk forskning. In: Anders Gustavsson & Anders Möller (red.) Omsorgsvetenskapen. Perspektiv, forskning, praktik. Lund: Studentlitteratur, 21-25.
- Hämäläinen, Juha 1999: Voiko sosiaalipedagogiikka kehittyä tieteenä Suomessa? Julkaisussa J. Eskola (toim.) Hegelistä Harréen, narratiivista Nudistiin. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 10. Kuopio, 83-104.
- Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997: Sosiaalipedagogiikka. Juva: WSOY.
- Jakob, Gisela & von Wensierski, Hans-Jürgen (Hrsg.) 1997: Rekonstruktive Sozialpädagogik. Konzepte und Methoden sozialpädagogischen Verstehens in Forschung und Praxis. Weinheim und München: Juventa.
- Kihlström, Anita 1998: Livsvärld som bakgrunds och förståelsehorisont. In: G. Blomdahl Frej & B. Eriksson (red.) Social omsorg och socialpedagogik. Filosofi - teori - praktik. Lund: Studentlitteratur, 34-64.
- Madsen, Bent 1996: Socialpædagogik og samfundsforsvandling. En grundbok. 1. udgave, 6. oplag. København: Munksgaard.
- Merten, Roland 1998: Sozialarbeit - Sozialpädagogik - Soziale Arbeit. Begriffsbestimmungen in einem unübersichtlichen Feld. In: R. Merten (Hrsg.) Sozialarbeit - Sozialpädagogik - Soziale Arbeit. Begriffsbestimmungen in einem unübersichtlichen Feld. Freiburg am Breisgau: Lambertus, 11-30.
- Mollenhauer, Klaus 1991. Einführung in die Sozialpädagogik. Probleme und Begriffe der Jugendhilfe. 9. Auflage. Weinheim und Basel: Beltz.
- Mühlfeld, Claus 1995: Familiäre Lebensformen. Ehe - Familie - Partnerschaft. Bamberger Beiträge zur Sozialpädagogik & Familienforschung. Augsburg: Maro Verlag.
- Mühlum, Albert 1989: Sozialpädagogik und Sozialarbeit. Eine vergleichende Darstellung zur Bestimmung ihres Verhältnisses in historischer, berufspraktischer und theoretischer Perspektive. Inaugural Dissertation. Frankfurt am Main: Eigenverlag des Deutschen Vereins für öffentliche und private Fürsorge.
- Niiniluoto, Ikka 1980: Johdatus tieteenfilosofiaan, Helsinki: Otava.
- Nyqvist Cech, Berith 1980: Vardagsverklighet och livskvalitet relaterat till socialt omsorgsarbete. In: G. Blomdahl Frej & B. Eriksson (red.) Social omsorg och socialpedagogik. Filosofi - teori - praktik. Lund: Studentlitteratur, 65-81.
- Rauschenbach, Thomas 1991: Sozialpädagogik - eine akademische Disziplin ohne Vorbild? Notizen zur Entwicklung der Sozialpädagogik als Ausbildung und Beruf. neue praxis. Zeitschrift für Sozialarbeit, Sozialpädagogik und Sozialpolitik 21 (1) 1-11.
- Rauschenbach, Thomas & Thole, Werner (Hrsg.) 1998: Sozialpädagogische Forschung. Gegenstand und Funktionen, Bereiche und Methoden. Weinheim und München: Juventa.
- Schmidt, Hans-Ludwig 1981: Theorien der Sozialpädagogik: Kritische Bestandsaufnahme vorliegender Entwürfe und Konturen eines handlungstheoretischen Neuansatzes. Rheinstetten: Schindele.
- Sipilä, Jorma 1979: Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Tammi.
- Thiersch, Hans 1986: Die Erfahrung der Wirklichkeit. Weinheim und München: Juventa.
- Thiersch, Hans & Rauschenbach, Thomas 1987: Sozialpädagogik/Sozialarbeit: Theorie und Entwicklung. In: Hanns Eyferth & Hans-Uwe Otto & Hans Thiersch (Hrsg.) Handbuch zur Sozialarbeit/Sozialpädagogik. Eine systematische Darstellung für Wissenschaft, Studium und Praxis. Neuwied und Darmstadt: Luchterhand, 984-1016, 998-1000.
- Thiersch, Hans 1992: Das sozialpädagogische Jahrhundert. In: Thomas Rauschenbach & Hans Gängler (Hrsg.) Soziale Arbeit und Erziehung in der Risikogesellschaft. Neuwied u.a.: Luchterhand, 9-23.
- Winkler, Michael 1988: Eine Theorie der Sozialpädagogik: über Erziehung als Rekonstruktion der Subjektivität. Stuttgart: Klett-Gotta.

Winkler, Michael 1995: Die Gesellschaft der Moderne und ihre Sozialpädagogik. In: Hans Thiersch & Klaus Grunwald (Hrsg.) *Zeitdiagnose Soziale Arbeit. Zur wissenschaftlichen Leitungsfähigkeit der Sozialpädagogik in Theorie und Ausbildung*. Weinheim und München: Juventa, 155-183.

Wollenweber, Horst (Hrsg.) 1983: *Modelle sozialpädagogischer Theoriebildung*. Paderborn u.a.: Ferdinand Schöningh.

Prevela:
prof. dr. sc. Antonija Žižak